

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเครื่องทองลงหินตลอดจนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้

ความหมายการจัดการความรู้

พัชรี คำรินทร์ (2553, หน้า 13) ได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) ว่าหมายถึง การรวบรวมความรู้สู่การปฏิบัติ (Tacit Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ เจตคติในการทำงาน ประสบการณ์ทำงานและพฤติกรรมการทำงานของแต่ละบุคคล ซึ่งปฏิบัติงานเรื่องเดียวกันหรือคนละเรื่อง แล้วประชุมหรือสัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เมื่อรวบรวมแล้วก็มีการนำความรู้ที่ได้มาสังเคราะห์ วิเคราะห์ (Analysis) หรือจัดระบบใหม่ เพื่อสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ ยอมรับข้อดีและจุดที่เป็นปัญหาของกันและกัน มีการจัดเก็บข้อสรุปทั้งหมดอย่างเป็นระบบเพื่อนำไปสู่การยอมรับในกฎกติกาขององค์กร ที่ทุกคนยอมรับ แล้วนำมาเผยแพร่ความรู้ เพื่อให้เกิดการต่อยอดความรู้หรือสร้างประโยชน์จากความรู้ และนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและองค์กรต่อไป

วชิระ ชนะบุตร (2552, หน้า 25) ได้ให้ความหมาย การจัดการความรู้ว่าหมายถึง การจัดการที่เป็นกระบวนการเชิงระบบ ตั้งแต่การรวบรวมและประมวลผลข้อมูลไปสู่สารสนเทศ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้และปัญญาทางปฏิบัติ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคลากร ในการสร้าง จัดระเบียบ แลกเปลี่ยนความรู้ และมีการจัดเก็บความรู้ในลักษณะที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางที่สะดวก เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ทำงาน ทำให้เกิดการโอนถ่ายความรู้ และมีการแพร่กระจายไหลเวียนอย่างต่อเนื่องไปทั้งองค์กร

เกศฤดี บุญรัตน์ (2551, หน้า 8) ได้ให้ความหมาย ของการจัดการความรู้ ว่าเป็นกระบวนการที่จะช่วยให้มีการสร้าง รวบรวมจัดระบบเผยแพร่ ถ่ายโอน และเปลี่ยนความรู้ที่เป็นประโยชน์ในองค์กรให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ทันเวลาและทันเหตุการณ์ โดยใช้ระบบสารสนเทศเป็นเครื่องมือช่วยให้การจัดการความรู้เกิดได้ง่ายและสะดวกขึ้น ส่งผลให้การปฏิบัติงานของคนในองค์กรมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้หมายถึงกระบวนการ (Process) ที่องค์การค้นหาความรู้ ที่มีอยู่ทั้งในบุคคลและในหน่วยงาน ผ่านการสร้างและแสวงหาความรู้อย่างมีเหตุผล โดยมีหลักเกณฑ์ในการประมวลและกลั่นกรองความรู้ เพื่อความน่าเชื่อถือขององค์ความรู้ มีการจัดเก็บความรู้อย่างเป็นระบบสามารถเข้าถึงความรู้ได้โดยง่าย และมีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ ทั้งระดับบุคคลและระดับหน่วยงาน เพื่อใช้ประโยชน์ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์หรือพัฒนาองค์การ

องค์ประกอบของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ คน (Man) เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology-IT) และ กระบวนการจัดการความรู้ (Process) (ศรัญญาภรณ์ โชหิติกุล, 2554, หน้า 1 – 5)

1. คน (Man)

ในการจัดการความรู้ “คน” เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด เนื่องจากคนเกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ส่วนบุคคล (Personal Knowledge Management : PKM) คือ ผู้ซึ่งต้องการจัดการความรู้เพื่อการใช้ประโยชน์กับตัวเองจึงสามารถจัดการทุกอย่างทุกขั้นตอนได้เองเป็นส่วนใหญ่ อาจจะมีบ้างที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่น บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการจัดการความรู้หรือ KM Team ขององค์กรอาจแบ่งเป็น 2 ทีม ได้แก่ ทีมหลักหรือทีมถาวร (core team or permanent team) และทีมชั่วคราว (contemporary team)

ทีมหลักหรือทีมถาวรเป็นคณะทำงานที่รับผิดชอบการจัดการความรู้ขององค์กรอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย บุคลากร 3 ฝ่าย ได้แก่ หัวหน้างาน หรือผู้จัดการความรู้ (Knowledge Champion or Senior Manager or Chief Knowledge Management : CKO) เป็นผู้บริหารระดับสูงขององค์กร ซึ่งมีบทบาทในการขุดหา (Leverage) ความรู้ภายในองค์กรออกมาโดยการใช้โครงการจัดการความรู้ รับผิดชอบในการสร้างวิสัยทัศน์ในสิ่งที่เป็นไปได้ ออกแบบกรอบงานที่ให้ผลคุ้มค่า และ เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ประสานงานและการจัดให้มีกิจกรรมการจัดการความรู้ทั้งหมดขององค์กร บุคลากรประเภทที่สอง ได้แก่ หัวหน้างาน (Chief Information Officer : CIO) เป็นผู้รับผิดชอบงานทั้งหมดขององค์กร และ ฝ่ายสุดท้ายของทีมหลักคือ ตัวแทนจากกลุ่มงานหลักขององค์กร

ส่วนทีมชั่วคราว เป็นคณะกรรมการที่มาจากกลุ่มเฉพาะ (Tiwana, 2002, p.206) องค์กรต้องพึงระลึกไว้เสมอว่า บุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ขององค์กร คือ กลุ่มผู้ใช้ผลผลิตและบริการขององค์กร จึงควรให้บุคคลเหล่านั้นมาเป็นหุ้นส่วนและร่วมกันวางแผนงานให้กับองค์กร (Rumizen, 2002, p.67) นอกจากนี้ทีมงานสองทีมแล้ว บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุน

โครงการจัดการความรู้ขององค์กรอย่างมากคือ ผู้บริหารสูงสุด (Chief Executive Officer - CEO) โดยปกติจะอยู่ในตำแหน่งที่ปรึกษาโครงการจัดการความรู้

2. เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology : IT)

การจัดการความรู้นั้นมีงานวิจัยเป็นจำนวนมากที่พยายามอธิบายความสัมพันธ์และบทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศกับการจัดการความรู้ ดังที่ปรากฏว่าเป็นเรื่องราวจำนวนมากที่แสดงถึงการจัดการความรู้ขององค์กรผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ แม้ว่ากระบวนการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ไม่ใช่เทคโนโลยี แต่เทคโนโลยีก็เป็นที่ถูกคาดหวังว่าเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ องค์กรส่วนใหญ่จึงมีการจัดสรรงบประมาณในการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสม มาเป็นเครื่องมือช่วยในการจัดการความรู้ขององค์กร

เทคโนโลยีสารสนเทศที่เกี่ยวข้องและมีบทบาทสำคัญในการจัดการความรู้ ประกอบด้วย (1) เทคโนโลยีในการสื่อสาร (Communication Technology) ช่วยให้บุคลากรเข้าถึงความรู้ต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น สะดวกขึ้น รวมทั้งสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ ในการค้นหาข้อมูล สารสนเทศผ่านเครือข่ายได้ ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต อินทราเน็ต หรือโซเชียลมีเดีย (Social Media) (2) เทคโนโลยีการทำงานร่วมกัน (Collaboration Technology) ช่วยให้สามารถประสานการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดอุปสรรคเรื่องของระยะทาง เช่น โปรแกรมกลุ่ม Groupware หรือระบบ Video Conference เป็นต้น และ (3) เทคโนโลยีในการจัดเก็บ (Storage Technology) ช่วยในการจัดเก็บและจัดการความรู้ต่าง ๆ

เทคโนโลยีสารสนเทศมีส่วนช่วยประสาน สนับสนุนและอำนวยความสะดวกกระบวนการจัดการความรู้ ทั้ง 3 ดังนี้

- การแสวงหาความรู้ เป็นการแสวงหาความรู้ทั้งที่เป็นการหยั่งรู้เอง (Tacit Knowledge) ทักษะ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ผู้มีประสบการณ์สูง จะมองเห็นแนวโน้มหรือทิศทางความต้องการใช้ความรู้ด้านต่าง ๆ แล้ววางแผนและดำเนินการที่จะจัดหาความรู้นั้น ๆ มา โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศประเภทต่าง ๆ เป็นเครื่องช่วยประสานและอำนวยความสะดวก

- การแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ เป็นการเผยแพร่และกระจายความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ใน การนี้ การเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญจะช่วยให้ผู้ดำเนินการจัดการความรู้มือใหม่ผ่านเครือข่ายการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ

- การใช้ประโยชน์จากความรู้ การเรียนรู้จะบูรณาการอยู่ในองค์กร มีอะไรอยู่ในองค์กร สมาชิกองค์กรสามารถรับรู้และประยุกต์ใช้สถานการณ์ใหม่ ๆ ได้ตลอดเวลา ทั้งการแลกเปลี่ยน แบ่งปันความรู้ และการใช้ประโยชน์ความรู้ จะเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ความหมายของเทคโนโลยีสารสนเทศไม่ได้หมายถึงอุปกรณ์ฮาร์ดแวร์หรือซอฟต์แวร์เพียงเท่านั้นแต่ปัจจุบันได้หมายรวมถึงความสำคัญของคน เป้าหมายที่คนวางหรือกำหนดในการใช้เทคโนโลยีนั้น ๆ คุณค่าในการเลือกใช้เทคโนโลยีตลอดจนเกณฑ์ในการประเมินที่ใช้ในการตัดสินใจในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในงานต่าง ๆ

3. กระบวนการจัดการความรู้ (Process)

กระบวนการจัดการความรู้ เป็นกระบวนการที่จะช่วยให้เกิดพัฒนาของความรู้ หรือการจัดการ ความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กร มีทั้งหมด 7 ขั้นตอน

(1) การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification) เป็นการพิจารณาว่าองค์กรเรามีพันธกิจวิสัยทัศน์ เป้าหมายอะไร และเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เราต้องใช้อะไร ขณะนี้เรามีความรู้อะไรบ้าง อยู่ในรูปแบบใด และอยู่ที่ใคร

- การสร้างและการแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation & Acquisition) เช่น การสร้างความรู้ใหม่ แสวงหาความรู้จากภายนอก รักษาความรู้เก่า กำจัดความรู้ที่ไม่ได้ใช้งานแล้ว

- การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) เป็นการวางโครงสร้างความรู้เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับเก็บความรู้อย่างเป็นระบบในอนาคต

- การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification & Refinement) เช่น การปรับปรุงเอกสารให้เป็นรูปแบบมาตรฐาน ใช้ภาษาในการสื่อสารเป็นภาษาเดียวกัน ประปรุงเนื้อหาความรู้ให้สมบูรณ์

- การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Dissemination & Access) เป็นการทำให้ผู้ใช้เข้าถึงความรู้อย่างเป็นระบบได้ง่ายและสะดวกขึ้น การกระจายความรู้ให้ผู้อื่นทางช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสม

- การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) เป็นการนำความรู้ที่ได้มาแลกเปลี่ยนกันด้วยกลยุทธ์ต่าง ๆ เช่น ในกรณีเป็น Explicit Knowledge อาจทำเป็นเอกสารฐานความรู้ คลังความรู้ หรือในกรณีเป็น Tacit Knowledge อาจทำเป็นระบบทีมข้ามสายงาน กิจกรรมกลุ่ม ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และระบบพี่เลี้ยง การสับเปลี่ยนงาน การยืมตัว เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นต้น

- การเรียนรู้และการนำไปใช้งาน (Learning & Utilization) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการจัดการความรู้ เป็นการที่บุคคลเกิดการเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน และหมุนเวียนไปอย่างต่อเนื่อง

การใช้ประโยชน์ของการจัดการความรู้

จากรายงานประจำปี 2549 ของสถาบันพัฒนาครู คณาจารย์และบุคลากรการศึกษาได้อธิบายถึงการใช้ประโยชน์ของการจัดการความรู้ไว้ ดังนี้

1. ช่วยลดขั้นตอนในการทำงานได้ เช่น เมื่อมีปัญหาในการทำงานเกิดขึ้น ผู้ปฏิบัติงานก็จะสามารถหาแนวทางหรือวิธีการแก้ปัญหาได้รวดเร็ว โดยค้นคว้าจากผลการจัดการความรู้ในเรื่องต่าง ๆ นั้นทางสื่ออินเทอร์เน็ตได้
2. ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานไม่ต้องทำงานด้วยการลองผิดลองถูก
3. ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถจัดปัญหาที่ตนกำลังเผชิญได้ โดยวิธีเรียนรู้แนวทางแก้ปัญหาจากผู้ที่ประสบผลมาก่อน
4. ช่วยให้ผู้ที่แสวงหาความรู้มีช่องทางการเข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้อย่างรวดเร็ว
5. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ปฏิบัติเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ (Innovation) โดยการเรียนรู้ต่อยอดจากความรู้ที่ฝังในตัวตนของผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานมาก่อน
6. หน่วยงานไม่ต้องเสียเวลาทำวิจัยและพัฒนาในเรื่องบางเรื่อง
7. ช่วยให้เกิดแหล่งความรู้ในองค์กรที่สามารถเรียกใช้ประโยชน์ได้อย่างรวดเร็ว และเผยแพร่ให้หน่วยงานอื่นได้รับรู้และได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป
8. ช่วยย่นระยะเวลาและระยะทางในการสื่อสารได้มากขึ้น
9. วัฒนธรรมการทำงานของคนในองค์กรปรับเปลี่ยนจากเดิมมาสู่การมีวินัยในตนเอง มีการศึกษาค้นคว้า เรียนรูตลอดชีวิต ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น มีพลังในการคิดสร้างสรรค์ มีความขยัน อดทน มีจิตสำนึกของการเป็น "ผู้ให้" และมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

รัตนะ บัวสนธิ (2535, หน้า 264) ได้กล่าวถึง ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า หมายถึง กระบวนการที่คนที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อมซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะมีรากฐานจากคำสอนทางศาสนา จารีตประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง แต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของในส่วนที่เป็นชุมชนและปัจเจกบุคคล ซึ่งกระบวนการที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกได้ 3 ลักษณะคือ

- ลักษณะที่ 1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม
- ลักษณะที่ 2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

ลักษณะที่ 3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเองจากการศึกษาความหมายภูมิปัญญาข้างต้นสรุปว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึงความรู้ ความสามารถของบุคคลในท้องถิ่นที่ได้เรียนรู้มีประสบการณ์สั่งสมเลือกสรรปรับตัวจนเป็นความรู้ที่สามารถนำไปแก้ปัญหา หรือสร้างเสริมให้มีการดำรงชีวิตประจำวันที่ดีขึ้น จากนั้นนำไปถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ ทั้งวิธีการบอกเล่าสั่งสอน และการปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่างการพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้าน

สามารถ จันทรสุรย์ (2534, หน้า 12) ได้กล่าวถึง ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

สุชาติ พิบูลแถว (2550, หน้า 13) ได้กล่าวถึง ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ (Situating Knowledge) เป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ที่มีการผสมผสาน การปรับตัว การจัดการ การผลิตซ้ำ ผลิตใหม่อยู่ตลอดเวลา มิใช่ความรู้ที่เป็นอุดมคติและหยุดนิ่งตายตัว มีที่มาหลายแหล่งไม่ยึดติดกับความรู้ชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงอย่างเดียว การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะที่ถูกใช้ประโยชน์อย่างดีมายาวนาน ก็เพราะว่ามีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ช้าบ้าง เร็วบ้าง มีกระบวนการจัดการในลักษณะเชิงซ้อนประสานสัมพันธ์หลายระดับ จะเกิดความสมดุลตามสภาพความหลากหลายที่ทำให้ไม่เกิดความขาดแคลน

สรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และ ตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำแนกออกเป็น 10 ลักษณะดังนี้ (ศุภชัยศิลป์พัฒนธรรม มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2557)

1. ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา ภูมิปัญญาประเภทนี้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากมีพื้นฐานทางความเชื่อในศาสนาที่แตกต่างกัน สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักนั้นได้มีส่วนสร้างสรรค์สังคม โดยการผสม ผสานกับความเชื่อดั้งเดิมจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ตั้งงามที่คนในท้องถิ่นสร้างขึ้นมา เป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจคนในสังคม ภูมิปัญญาประเภทนี้จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญในประเทศไทยล้วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแทบทั้งสิ้น

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะต่างๆ โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หลังจากนั้นได้สืบทอดโดยการพัฒนาอย่างไม่ขาดสาย กลายเป็นศิลปะที่มีคุณค่าเฉพาะถิ่น

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน นอกจากมนุษย์จะนำอาหารมาบริโภคเพื่อการอยู่รอดแล้ว มนุษย์ยังได้นำเทคนิคการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้ เพื่อให้อาหารที่มีมากเกินไปความต้องการสามารถเก็บไว้บริโภคได้เป็นเวลานาน ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังนำผักพื้นบ้านชนิดต่างๆ มาบริโภคอีกด้วย

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน การละเล่นถือว่าเป็นการผ่อนคลาย โดยเฉพาะในวัยเด็ก ซึ่งชอบความสนุกสนานเพลิดเพลิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยส่วนใหญ่จะใช้อุปกรณ์ในการละเล่นที่ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืน

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ของแต่ละภาค เราสามารถพบหลักฐานจากร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏกระจายอยู่ทั่วไป เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเทคนิคความคิด ความเชื่อของบรรพบุรุษเป็นอย่างดี

7. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้ส่วนมากแสดงออกถึงความสนุกสนาน และยังเป็นคติสอนใจสำหรับคนในสังคม ซึ่งมีส่วนแตกต่างกันออกไปตามโลกทัศน์ของคนในภาคต่างๆ

8. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของคนในอดีตและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสี่ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ หากได้รับการพัฒนาหรือส่งเสริมจะเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตได้

9. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรม เทคโนโลยีและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละภาค ถือเป็นภูมิปัญญาและนวัตกรรมขั้นเยี่ยม ซึ่งปัจจุบันไม่ได้รับความสนใจในการพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาประเภทนี้เท่าที่ควร หากมีการเรียนรู้และสืบทอดความคิดเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมและนวัตกรรมให้แก่เยาวชน จะเป็นการรักษาภูมิปัญญาของบรรพชนได้อีกทางหนึ่ง

10. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากคนไทยมีอาชีพที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ทำไร่ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อแก้ปัญหา หรืออ่อนน้อมเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูก และเพื่อเพิ่มผลิตผลทางการเกษตร ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรทั่วทุกภูมิภาคของไทย

การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

อบเชย แก้วสุข (อ้างถึงใน สุดารัตน์ ภัทรคุณย์พิทักษ์ และคณะ, 2548, หน้า 7 - 10) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้ คือ การบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียน หรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนจากสถาบันใด ๆ แต่จะใช้สามัญสำนึกแบบสังคมปะกิต คือ การเรียนการสอน ที่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบและจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัว และใช้การถ่ายทอดโดย

1. ใช้วิธีการสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอน ให้ผู้เรียนทำให้เข้าใจแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

2. ใช้วิธีการปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย สาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติซ้ำจนเกิดความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริง นำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น กลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่น ส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัวเป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่าง ผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนมากจะไม่แพร่พรายให้คนอื่น ๆ รู้

3. สื่อต่าง ๆ ในปัจจุบันมีมากมายหลายประเภท ภูมิปัญญาสามารถถ่ายทอดความรู้โดยใช้สื่อต่างๆ ได้อย่างสะดวก หน่วยงานต่างๆ ที่ให้การสนับสนุนภูมิปัญญา ก็สามารถถ่ายทอด สืบความรู้ได้อย่างกว้างขวาง

4. ความจำเป็นในการผลิตทำให้ภูมิปัญญาต้องถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลอื่น ๆ นอกเหนือจากคนในครอบครัวหรือผู้สืบสายเลือด เพื่อต้องการเพิ่มผลผลิตสู่ตลาด สาขาภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในการทำงานนั้น ๆ มาอย่างมากมาย ความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่นำมาปฏิบัติมีผลผลิตที่เป็นรูปธรรมเป็นความรู้ที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ความรู้ ความสามารถดังกล่าว เป็นสิ่งที่สะสมมานาน เป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการ มีเหตุผลในตัวเองที่น่าศึกษา ครอบนุรักษ์และสืบทอด ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น นั้นมีอยู่มากมายในท้องถิ่น แต่ละคนต่างมีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ มีผลงานเพื่อการดำรงชีวิตที่แตกต่างออกไปหลายด้านหลายสาขา ดังนี้

- สาขาเกษตรกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และมีผลงานด้านการทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ ประมง ทำไร่นาสวนผสม ฯลฯ โดดเด่น เลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้อย่างเพียงพอ มีรายได้จากผลผลิตด้านนี้ มีแนวคิดที่ดี แพลกใหม่ที่เป็นประโยชน์และช่วยพัฒนา อาชีพด้านนี้ได้อย่าง น่าสนใจ เช่น เป็นผู้คิดริเริ่มการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรแบบพอเพียง เกษตรที่เอื้อ ประโยชน์ต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

- สาขาคหกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และมีผลงานโดดเด่นในด้าน อาหาร เป็นต้นตำรับการปรุงอาหารที่มีรสชาติอร่อย ให้คุณค่าด้านโภชนาการใช้วัสดุที่มีราคาไม่แพง วัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น รู้จักคิด ตัดแปลงสูตรอาหารได้แปลกใหม่ หรือเป็นผู้ที่สืบสานตำรับตำราที่มี อาหารรสเลิศ สามารถผลิตเป็นสินค้าจำหน่ายได้ เช่น การทำปลาร้า การทำส้มหรือแหนม ขนม ต่างๆ ฯลฯ ด้านงานประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่ม สามารถทำเป็นอาชีพจำหน่ายได้ สามารถทำเลี้ยงตัวเอง และครอบครัวได้ เช่น การทำผ้าคลุม การตัดเย็บเสื้อผ้า ฯลฯ ด้านที่อยู่อาศัย สามารถจัดบ้านเรือน บริเวณได้น่าอยู่น่าอาศัยตามอัตภาพ ทำให้มีสุขภาพอนามัยในการอยู่อาศัย

- สาขาศิลปกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ มีผลงานโดดเด่นในด้าน จิตรกรรม ได้แก่ การวาดภาพฝาผนัง การเขียนภาพบนผ้า หน้าผา การสักกลาย ฯลฯ ด้าน ประติมากรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และมีฝีมือในการปั้น แกะสลัก การหล่อ เช่น หล่อพระพุทธรูป ปั้นโอ่ง สลักกลวกลาย ประดับต้นเทียน สิ่งก่อสร้าง ฯลฯ ด้านสถาปัตยกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์เรื่องการก่อสร้างอาคารบ้านเรือน โบสถ์ ศาลา ศาลพระภูมิ ฯลฯ ด้านหัตถกรรม (งานช่างฝีมือ) คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีผลงานในสิ่งที่ทำ ฝีมือ เช่น เครื่องจักสานต่าง ๆ ด้านงานประดิษฐ์ คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ด้าน การจัดทำผลงานเลียนแบบธรรมชาติ เช่น การประดิษฐ์ดอกไม้ บายศรี การแต่งลวดลายบนแผ่นผ้า ฯลฯ ด้านดนตรี นาฏศิลป์และการเล่นพื้นบ้าน คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ด้านการ เล่นดนตรี การขับลำ การพ้อนรำ การคิดวิธีการเล่นพื้นบ้าน หมอรำ การเล่นหนังปราโมทัย ลิเก เพลง กันตรึม เจริญ ฯลฯ

- สาขาสุขภาพสุข คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ด้านการใช้ยาสมุนไพร การ รักษาโรคแผนโบราณ การรักษาสุขภาพอนามัยร่างกาย การสืบสานตำราสมุนไพร หมอนวดแผน โบราณ หมอตำแย ฯลฯ

- สาขาภาษาและวรรณกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ในการแต่ง วรรณกรรมพื้นบ้าน การคิดประดิษฐ์อักษรภาษาถิ่น การสืบสานอักษรโบราณ วรรณกรรมท้องถิ่น ฯลฯ

- สาขาอื่นๆ ภูมิปัญญาด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่ ภูมิปัญญาหรือผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ในด้านต่อไปนี้ ด้านพิธีกรรม ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ มีผลงานเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น หมอสูตรขวัญ ด้านโหราศาสตร์ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และมีผลงานด้านโหราศาสตร์หรือหมอดู ฯลฯ ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ในการปฏิบัติตามขนบประเพณีของท้องถิ่นนั้น ๆ

แนวคิดการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

เอกวิทย์ ณ ถลาง (อ้างถึงใน วิมลศรี ชาญจรูญศิริ 2550, หน้า 16) แนวคิดการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช่การเก็บรวบรวมเนื้อหาภูมิปัญญาทั้งหมด อาจทำให้รู้อย่างกว้างๆ ว่ามีเนื้อหาในกลุ่มใดบ้างใครทำ อยู่ที่ไหนหรือสามารถสืบค้นได้จากที่ใดหากแต่สิ่งที่มองทะลุลงไปคือ กระบวนการได้มาของความรู้หรือปรัชญาแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังความรู้นั้นๆ การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่คนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นจะต้องเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้าง สืบสาน หรือพัฒนาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นให้สามารถเชื่อมต่อกับสมัยใหม่ หรือมีการประยุกต์ให้สมัย สมัยนั้นความรู้ภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาก็อาจขาดการสืบทอดและตายไปในที่สุด ทั้งนี้การรวบรวมความรู้ จำเป็นต้องอาศัยการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อที่จะสามารถย้อนรอย สืบสาว หรือสกัดความรู้เหล่านั้นออกมาได้ ซึ่งอาจได้หลายแนวทาง เช่น การดูที่ผลิตภัณฑ์สุดท้าย (End Product) แล้วสืบค้นย้อนไปถึงที่มาของผลิตภัณฑ์นั้นว่าต้นตออยู่ที่ไหน วิธีการผลิตออกมาเป็นอย่างไร ภูมิปัญญาที่อยู่เบื้องหลังคืออะไร ซึ่งเก็บรวบรวมความรู้โดยตรงจากตัวบุคคล และโดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่มีความจำเป็นเร่งด่วนในการเก็บ ก็คือภูมิปัญญาจากปราชญ์ชาวบ้าน

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเครื่องทองลงหิน

เครื่องทองลงหิน (Bronze Wares) หรือมีชื่อเรียกอีกอย่างในสมัยโบราณว่า "เครื่องม้าล่อ" (จากเอกสารเก่าในประวัติศาสตร์จะพบว่ามีการใช้คำ "ม้าล่อ" และระบุว่า ช่างทำเครื่องทองลงหินสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ชื่อทองม้าล่อ (โลโก้แตก) จากประเทศจีน ประมาณ กิโลกรัมละ 25 บาท มาล่อใหม่ทำเป็นขันน้ำพานรอง ข้องกระแตระนาดแก้ว ตลอดจนได้ล่อเป็นพระพุทธรูปและล่ำกลิ้งปืนใหญ่ต่อมานิยมทำเป็นขันลงหินกันมาก จนกระทั่งนายเกลียว บุณนาค ที่กรมวิทยาศาสตร์ กระทรวงอุตสาหกรรม แยกธาตุดูทราบว่าเป็นธาตุที่ผสมอยู่มีทองแดง ดีบุก จึงได้เริ่มผสมขึ้นใช้เองในประเทศไทย ไม่ต้องซื้อจากต่างประเทศเหมือนแต่ก่อน ทำให้อุตสาหกรรมนี้เจริญ

ขึ้นมาก) เครื่องทองลงหินมีต้นกำเนิดมาจากประเทศจีนและนำเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยการนำเอาโลหะ ๒ ชนิด คือ ดีบุก และทองแดง ผสมกัน แล้วหล่อหลอมทำเป็นเครื่องใช้ต่างๆ เช่น ขันลงหิน ทัพพีลงหินมีดลงหิน เป็นต้น มีการประดิษฐ์ลวดลายต่างๆ ลงไปให้ดูสวยงามฝีมือประณีตมีคุณภาพดีเป็นที่รู้จักและนิยมอย่างแพร่หลายในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ต่อมาความนิยมลดลงไปมาก เนื่องจากดูแลรักษายากเพราะจะต้องคอยขัดอยู่เสมอ มิฉะนั้นจะหมองและประกอบกับมีผลิตภัณฑ์ชนิดอื่นที่สวยงามและง่ายต่อการดูแลรักษา รวมทั้งมีราคาถูกกว่าอีกด้วยจึงทำให้ความนิยมใช้เครื่องทองลงหินน้อยลง

ในราวพ.ศ. 2490 ผู้ผลิตเครื่องทองลงหินบางคนได้พยายามพัฒนาเครื่องทองลงหินด้วยการประดิษฐ์และพัฒนาลวดลายไทยใหม่ๆ ลงบนเครื่องทองลงหิน รวมทั้งใช้เขาสัตว์และไม้มาประกอบเป็นด้ามมีด ช้อน และทัพพี ให้ดูแปลกใหม่ แต่ตลาดรับซื้อก็ยังอยู่ในวงแคบ ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2507 มีชาวต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวพักผ่อนในประเทศไทยมากขึ้น ในช่วงเวลานี้เองมีผู้ผลิตเครื่องทองลงหินผู้มีความคิดกว้างไกล ได้คิดประดิษฐ์เครื่องทองลงหินให้มีลักษณะเป็นของที่ระลึก เช่น พวงกุญแจที่เปิดขวด และอื่นๆ ที่เหมาะสำหรับนำไปเป็นของฝากหรือของขวัญ จนกระทั่งเป็นที่นิยมแพร่หลายมากขึ้น จึงได้มีการพัฒนารูปแบบให้สอดคล้องกับรสนิยมของชาวต่างประเทศ จนสามารถส่งออกไปจำหน่ายยังตลาดต่างประเทศได้เป็นมูลค่านับร้อยล้านบาทต่อปี แต่สินค้าประเภทนี้ก็ไม่เจริญเติบโตมากนัก เพราะขึ้นอยู่กับความนิยมของผู้ซื้อในต่างประเทศซึ่งมักจะไม่สม่ำเสมอ แต่จนถึงปัจจุบันก็ยังสามารถขายไปยังตลาดต่างประเทศได้บ้าง แหล่งผลิตเครื่องทองลงหินโดยทั่วไปอยู่ในกรุงเทพฯ และธนบุรี ซึ่งปัจจุบันมีน้อยรายและมีลักษณะการผลิตในรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน เพราะเป็นอาชีพที่ตกทอดกันมานาน

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่าผลิตภัณฑ์หัตถกรรมแต่ละประเภท ล้วนแต่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานมาแต่สมัยโบราณทั้งก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์มาจนถึงปัจจุบัน บางชนิดก็ได้เลิกผลิตกันไปแล้วเพราะหมดความจำเป็นด้านการใช้สอย แต่บางชนิดแม้จะเลิกผลิตไปแล้ว แต่ก็มี การฟื้นฟูให้มีการผลิตขึ้นใหม่เพื่อจรรโลงไว้ซึ่งศิลปะทางวัฒนธรรม ก็สามารถขายได้แม้จะมีราคาแพงเพราะบางคนต้องการเพื่อเก็บสะสมไว้ บางคนก็ซื้อเพื่อประดับบ้านเรือน หรือบางคนก็ซื้อเพื่อให้เป็นของขวัญของกำนัล เป็นต้น (กนกวรรณ นิลเพ็ชร, 2557)

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วลัยลักษณ์ ไชแสง และคณะ (2554) ได้ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านด้านหัตถกรรมการทำผ้าไหมชุมชนบ้านคร้วเหนือ เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะบุคคลในชุมชนบ้านคร้วเหนือ เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพในชุมชนบ้านคร้วเหนือและเพื่อศึกษากระบวนการทำและการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านหัตถกรรมการทำผ้าไหม ชุมชนบ้านคร้วเหนือ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กระบวนการวิจัยประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านหัตถกรรมการทำผ้าไหม ในชุมชนบ้านคร้วเหนือ เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร จำนวน 15 คน และครัวเรือนที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านหัตถกรรมการทำผ้าไหม จำนวน 7 คน โดยมีแนวคำถามก่อนที่จะสรุปผลการวิจัย ผลการศึกษา พบว่า

1. ลักษณะบุคคลในสังคม ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยทำงาน ประกอบอาชีพค้าขาย โดยสมัยก่อนจะประกอบอาชีพประมง และการทอผ้าไหม ซึ่งการทอผ้าไหมนั้นทำให้ชุมชนบ้านคร้วเหนือมีชื่อเสียงมาก และสร้างรายได้แก่ชุมชนได้มาก วิถีชีวิตในชุมชนจะอาศัยกันแบบเครือญาติเพราะพื้นเพของชาวชุมชนบ้านคร้วเหนือเป็นชาวจามซึ่งอพยพมา ประชากรในชุมชนนี้จะนับถือศาสนาอิสลาม และใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร แต่ยังมีผู้สูงอายุบางคนที่ยังใช้ภาษาเขมรในการสื่อสารกันอยู่

2. ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะที่พิกอาศัยเป็นแบบบ้านไม้สองชั้นเป็นส่วนใหญ่ การอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นลักษณะครอบครัวใหญ่ การสร้างบ้านเรือนติดกันและหนาแน่นมาก อาจจะเป็นเพราะพื้นที่น้อยและคับแคบต่อการขยายตัว ชุมชนบ้านคร้วเหนือ อยู่ริมคลองแสนแสบทำให้บรรยากาศบริเวณนั้นไม่ดีขึ้นเนื่องจากการส่งกลิ่นเน่าเหม็นของแม่น้ำ

3. กระบวนการทำและการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านหัตถกรรมการทำผ้าไหม ชุมชนบ้านคร้วเหนือ พบว่า ชุมชนบ้านคร้วเหนือซึ่งเมื่อก่อนนั้นเป็นชาวจามที่ได้อพยพมาอาศัยอยู่ริมคลองแสนแสบ พวกเขามีภูมิปัญญาติดตัวมานั้นคือการทอผ้าไหม ในตอนแรกจะทอเป็นผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้าส่งขายตามจังหวัดต่างๆ เมื่อมีนายห้างจิม ทอมป์สัน มาเจอและเกิดความหลงใหลจึงมีข้อตกลงระหว่างกัน แต่พอจิม ทอมป์สันหายตัวไปในประเทศมาเลเซีย ทำให้ชาวบ้านไม่มีแหล่งขายจึงเลิกอาชีพการทอผ้าไหมไป ทำให้ในปัจจุบันนี้เหลือเพียง 2 ครัวเรือนเท่านั้น ที่ยังสืบทอดภูมิปัญญาไว้ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง สมาชิกในครอบครัวจะเป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด ส่วนสมาชิกในชุมชนที่สนใจก็จะมาเป็นลูกจ้าง จากนั้นก็จะมีการถ่ายทอดจากลูกจ้างที่มีความชำนาญสู่ลูกจ้างที่ยังใหม่อยู่ จึงทำให้พวกเราได้ศึกษาการทำผ้าไหมกลางกรุง ที่มีประวัติสืบทอดมานานซึ่งมีคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (2553) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเครื่องทองลงหิน : รูปแบบการอนุรักษ์ และฟื้นฟูงานศิลปหัตถกรรมในภาคกลาง เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความเป็นมา ของภูมิปัญญาเครื่องทองลงหินภาคกลาง 2) ศึกษาสภาพ ปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูเครื่องทองลงหินภาคกลาง และ 3) ศึกษารูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟู เครื่องทองลงหินภาคกลาง พื้นที่วิจัยได้แก่ ชุมชนบ้านบุ และ ชุมชนประดิษฐ์โทรการ และชุมชน หนองเสือ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบสนทนากลุ่ม และ แบบประชุมเชิงปฏิบัติการ จากผู้รู้ จำนวน 19 คน ผู้ปฏิบัติ จำนวน 37 คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำนวน 16 คน ผลการวิจัยพบว่า

เครื่องทองลงหินภาคกลางเกิดขึ้นหลังจากกรุงศรีอยุธยาแตกราว พ.ศ. 2310 โดยชาวบ้านที่ เคยประกอบอาชีพช่างทำเครื่องทองลงหินได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและรวมกลุ่มกันทำอาชีพเดิม บริเวณริมคลองบางกอกน้อยซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนบ้านบุในปัจจุบัน ต่อมาใน พ.ศ. 2497 ช่าง จำนวนหนึ่งได้ แยกตัวออกจากกลุ่มเดิม มาผลิตเครื่องทองลงหินในรูปของ เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร ใน ชุมชนประดิษฐ์โทรการ ใน พ.ศ. 2535 มีการจัดตั้งโรงงานเครื่องทองลงหินที่อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ผลิตชิ้นลงหินด้ามมุก สภาพปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูเครื่องทองลงหินภาคกลาง พบว่า ปัญหาได้แก่ การขาดช่างฝีมือ และขาดผู้สืบทอด วัตถุดิบราคาสูงขึ้นและไม่แน่นอน ไม่มีการ บันทึกสูตรผสม รูปแบบ ลวดลาย และขั้นตอนการผลิตเป็นลายลักษณ์อักษร ค่านิยมของคนใน ปัจจุบันไม่นิยมใช้เครื่องทองลงหิน ค่าใช้จ่ายในการซ่อมบำรุงเครื่องมือสูงไม่มีตลาดที่แน่นอนและ ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม/ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องทองลงหินลดลง ปัญหาการฟื้นฟูเครื่องทองลงหิน ภาคกลางได้แก่ ช่างฝีมืออายุมากและมีจำนวนน้อย ทักษะของคนในสังคมไม่เห็นคุณค่าหรือยกย่อง ช่างทองลงหิน คนรุ่นใหม่ไม่สนใจมารับสืบทอดการทำเครื่องทองลงหินเพราะค่าตอบแทนไม่เพียงพอ ต่อการครองชีพในปัจจุบัน ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น รูปแบบและลวดลายไม่สอดคล้องกับความนิยมใน ปัจจุบัน ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง และพ่อค้าคนกลางเป็นผู้กำหนดราคา รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูเครื่องทองลงหินภาคกลางพบว่า ควรบรรจุวิชาเครื่องทองลงหินลงใน หลักสูตรของโรงเรียน บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทำพิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์แสดงและ จำหน่ายสินค้า เว็บไซต์ และการจัดพิธีไหว้ครูช่าง รูปแบบการฟื้นฟูเครื่องทองลงหินควรมีการ ประชาสัมพันธ์ ตั้งโรงเรียนฝึกอาชีพ ตั้งศูนย์การออกแบบเครื่องทองลงหิน การพัฒนารูปแบบเครื่อง ทองลงหิน จัดตลาดพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ การทัศนศึกษา/ฝึกงาน และจัดกิจกรรมที่ส่งเสริม เครื่องทองลงหิน โดยสรุปการผลิตเครื่องทองลงหินเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าทั้งด้านความงามและ ด้านเศรษฐกิจแก่ชุมชนและประเทศชาติ สมควรที่หน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชน ที่เกี่ยวข้องได้ ตระหนักถึงความสำคัญ และให้การสนับสนุน ทั้งในด้านการเงินและด้านวิชาการ เพื่อให้ศิลปอาชีพ แขนงนี้ ให้เจริญรุ่งเรืองและคงอยู่สืบไป

ทรงคุณ จันทจร (2553) ได้ศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในเรื่องทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์กะเลิงในอดีตเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลภาษาออสโตรเอเชียคิดใน กลุ่มมอญ - เขมร แต่ในปัจจุบันในภาษากลุ่มไท - ลาว มีประวัติการตั้งถิ่นฐานใหม่ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อพยพเข้าสู่ประเทศไทยครั้งสำคัญ 2 ครั้ง คือ ในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อกองทัพไทยยกทัพเข้าตีลาวในศึกเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. 2367 - 2394 และครั้งที่ 2 สมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อกองทัพไทยเข้าปราบฮ่อในลาว พ.ศ. 2426 - 2430 ชาวกะเลิง เมื่อเข้าสู่ประเทศไทยได้อาศัย ได้อาศัยอยู่ในเทือกเขาภูพาน จังหวัดสกลนคร ใช้ชีวิตความเป็นอยู่ โดยการพึ่งพิงธรรมชาติ กลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง มีความเชื่อเรื่องผี ในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ที่อาจลงโทษผู้ล่วงเกินต่อผี และมีความเชื่อในเรื่องพระพุทธศาสนาชาวกะเลิงนิยมความรู้ของ ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้องค์ความรู้เกี่ยวกับการเก็บของป่า ล่าสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ การนำไม้จากป่ามาสร้างที่อยู่อาศัย การทำไร่หมุนเวียน การทำนา การทำฝายกั้นน้ำ และการจับสัตว์น้ำ ในแหล่งน้ำของชุมชน ชาวกะเลิงได้ใช้ระบอบย่อย ของโครงสร้างสังคมที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดโดยตรง ได้แก่ ระบบครอบครัวและเครือญาติ และใช้ระบบของโครงสร้างด้านอื่นช่วยให้การศึกษาโดยอ้อม สำหรับวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน ใช้วิธีผ่านทางพิธีกรรม ผ่านการให้ลงมือปฏิบัติจริงผ่านหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ผ่านนิทานพื้นบ้าน ผ่านการลองผิดลองถูก และผ่านการให้แบบจดจำและแบบปฏิบัติ ที่เรียกว่า ครูพักลักจำ ซึ่งผลจากการถ่ายทอด ทำให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ ของชุมชนกะเลิง

วิมลศรี ชาญจารุจิตร (2550) ได้ศึกษากระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านของกลุ่มคนเฒ่า คนแก่ ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ในฐานะที่เป็นกระบวนการฟื้นฟูพลังชุมชนและเพื่อศึกษาลักษณะของพลังชุมชนที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน อันนำไปสู่ข้อเสนอแนะและเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนต่อไป โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม พบว่า กระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านในฐานะที่เป็นกระบวนการฟื้นฟูพลังชุมชนนั้น ก่อให้เกิดพลังชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ พลังเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่ม พลังเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ พลังเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วม พลังของการพึ่งพาตนเอง และพลังการจัดการตนเองของชุมชนที่มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชนและการเปลี่ยนแปลงในสังคม